

Több, mint aminek látszik: A kétoldalú és a többoldalú nemzetközi szerződések kvantitatív és összehasonlító elemzése^[1]

I. BEVEZETÉS

A nemzetközi jog koordináción alapuló rendszer, melynek alapját a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi közösség tagjai közötti együttműködés képezi.^[2] Az együttműködés egyik fő formáját a nemzetközi szerződések jelentik, melyek segítségével a nemzetközi viszonyok szereplői interakcióba kerülnek egymással. Az együttműködés kiterjedtsége, azaz a szerződő felek száma alapján megkülönböztethetünk kétoldalú, valamint többoldalú nemzetközi szerződéseket. Mindkét típusú megállapodás mérsékli a nemzetközi közösség tagjainak széttagoltságát, mely szerepüknel fogva e szerződések kiemelt jelentőséggel bírnak a nemzetközi jog forrásai körében.^[3] Mindezt a megállapodások elterjedtsége is jól mutatja, ugyanis a nyilvántartott dokumentumok száma összességében megközelíti a hatvanezretet. Ráadásul, mivel nem minden szerződés kerül nyilvántartásba, ezért valószínűsíthető, hogy ez a szám csak töredéke a valóságnak.

Önmagában a szerződések jelentősége és elterjedtsége is elegendő indokot szolgáltatna a velük kapcsolatos kérdések felkutatására és megválaszolására, azonban ezen felül más körülmények is szükségessé teszik a témakör vizsgálatát. Ezek közé sorolható, hogy a kétoldalú és többoldalú szerződések kategóriái korántsem olyan egyértelműen lehatároltak, mint amilyenek első pillantásra tűnnek. A szakirodalomban számos vitatott kérdés merül fel velük kapcsolatban, melyek jelentősen megnehezítik a témakörben való eligazodást. Problémás kérdések vetődnek fel például a szerződések fogalmának meghatározásánál, sok esetben ugyanis a szerződő felek száma és eloszlása miatt nehezen eldönthető, hogy két- vagy többoldalú szerződésről van-e szó. Ezen felül elhatárolási problémákat okoz az úgynevezett plurilaterális szerződések köre, mely kategória specialitása okán külön vizsgálatot igényel. Az említetteken

[1] A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-II-SZE-5 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

[2] Lauterpacht, 2011, 415.

[3] Klabbers, 2013, 48.

kívül az egyes megállapodások megjelenésének feltérképezése is nehézségeket okoz, a szakirodalomban ugyanis erre nézve is eltérő álláspontok léteznek.

E kérdések tisztázása, azaz a bilaterális és multilaterális szerződések pontos elhatárolása, valamint a közöttük lévő hasonlóságok és eltérések feltárása elméleti és gyakorlati szempontból is nagy jelentőséggel bír, köszönhetően a nemzetközi szerződések nagy számának, elterjedtségüknek, valamint a nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepüknek. A tanulmányban megvalósul a felvetett témakörökben felmerülő nézetek ismertetése, valamint a problémás kérdések lehető legpontosabb megválaszolása. Ezeken felül külön figyelmet kap a két- és többoldalú szerződések kvantitatív szempontú összehasonlítása, valamint a megállapodásokra vonatkozó szabályozás ismertetése. Ez utóbbi körében a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény rendelkezései alapján bemutatásra kerülnek a bilaterális és multilaterális szerződésekre irányadó azonos, valamint az eltérő szabályok is. Mindezek alapján a tanulmány célja, hogy a kétoldalú és többoldalú nemzetközi szerződések összehasonlító elemzése révén hozzájáruljon a megállapodásokkal kapcsolatban felmerülő kérdések tisztázásához, s ezzel a nemzetközi szerződések alaposabb megismeréséhez.

II. FOGALMAK

A bevezetésben foglalt kérdések vizsgálatának első lépése a bilaterális és multilaterális szerződés fogalmának tisztázása. Ennek előfeltételét azonban a nemzetközi szerződések definiálása képezi, mely önmagában sem egyszerű feladat. E megállapodások körének meghatározása ugyanis csak látszatra könnyű, valójában – ahogy Jan Klabbers is leszögezi – a nemzetközi szerződés koncepciója korántsem annyira tisztázott, mint ahogy első ránézésre tűnik.^[4]

A szóban forgó megállapodásokra vonatkozóan a szakirodalomban sokféle fogalom létezik.^[5] Az Internetes Jogtudományi Enciklopédia például az alábbiak szerint határozza meg a nemzetközi szerződés fogalmát: „A nemzetközi szerződés a nemzetközi jog szerződéskötési képességgel rendelkező alanyai közötti kifejezett akaratmegegyezés, amely nemzetközi jogok és kötelezettségek létrehozására, módosítására vagy megszüntetésére irányul.”^[6] A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény ehhez képest némileg eltérő fogalmat alkot, ugyanis az egyezmény szerint a nemzetközi szerződés „államok között írásban kötött és a nemzetközi jog által szabályozott megállapodást jelent, tekintet nélkül arra, hogy egyetlen, kettő vagy több, egymással kapcsolatos okmányba foglalták-e azt, és függetlenül a megállapodás sajátos rendeltetésétől”.^[7]

[4] Klabbers, 1996, 2.

[5] Foulke, 1918, 423.

[6] Szalai, 2018, [9].

[7] A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény (a továbbiakban: Bécsi Egyezmény), 2. cikk 1. a) pont. Kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

Az idézett fogalmakon kívül a szakirodalomban még számos definíció létezik.^[8] Ezek mindegyike sajátos valamilyen szempontból, azonban egységesen elfogadottnak egyik sem tekinthető. A létező fogalmakban ugyanakkor vannak bizonyos „közös elemek,” vagyis olyan kifejezések, melyek szinte minden definícióban szerepelnek. Véleményem szerint e közös elemek alapján kirajzolódnak a nemzetközi szerződések lényeges fogalmi kritériumai, melyek alapulvételével egy egységes definíció hozható létre. Éppen ezért jómagam az egyes speciális definíciók elfogadása helyett az említett közös elemekből összeállított, saját fogalmat használok a továbbiakban. Mindezt annak érdekében teszem, hogy a lehető legátfogóbban, mégis kezelhető keretek között tudjam vizsgálni a nemzetközi szerződések témakörét. Így tehát azon írásbeli megállapodásokat tekintem nemzetközi szerződésnek, melyeket a nemzetközi jog szabályoz, s melyek nemzetközi jogi jogok és kötelezettségek létrehozására, módosítására vagy megszüntetésére irányulnak. A szerződéskötési képességgel rendelkező alanyokat tekintve pedig csak az államok közötti megállapodásokat vizsgálom.

A nemzetközi szerződés definiálását követően immár meghatározható a bilaterális, valamint a multilaterális szerződés fogalma is. Egyszerűen megfogalmazva a bilaterális szerződéseket a nemzetközi jog két szerződéskötési képességgel rendelkező alanya köti egymással, míg a multilaterális szerződések esetében három vagy több szerződéskötési képességgel rendelkező alany megállapodásáról van szó.^[9] Bár e definíciók látszólag nem hagynak megválaszolatlan kérdéseket, valójában vannak olyan esetek, melyek további tisztázást igényelnek. Vajon milyen megállapodásnak tekinthető például, ha a kétoldalú szerződés egyik, vagy akár mindkét oldalán több szerződő fél szerepel?^[10] Erre az esetre nézve James Crawford álláspontjával értek egyet, aki szerint ilyenkor a felek közötti viszonyt kell figyelembe venni. Ennélfogva az a véleményem, hogy amennyiben a megállapodás egyik oldalán szereplő több fél egy alanyként szerződik egy másik alanyal – például valamilyen közösen létrehozott szerv keretében –, akkor kétoldalú szerződésről beszélünk. Ezzel szemben, ha a szerződés egyik oldalán szereplő felek egymástól teljesen elkülönülten járnak el a szerződés megkötése során, abban az esetben többoldalú szerződésről van szó.^[11] Ugyanez irányadó akkor is, ha a kétoldalú szerződés mindkét oldalán több szerződő fél szerepel. Azaz, ha ezek a felek mindkét oldalon egy közös szerv alatt szerződnek egymással, akkor kétoldalú megállapodásról, ha viszont külön-külön, közös alany létrehozása nélkül lépnek fel, akkor többoldalú szerződésről van szó.

Fontos továbbá megjegyezni, hogy a nemzetközi szerződések között létezik egy harmadik, kevésbé ismert kategória is, mégpedig a plurilaterális megállapodá-

[8] Foulke, 1918, 423.

[9] Treaty Handbook, 2012, 33.

[10] Treaty Handbook, 2012, 33.

[11] Crawford, 2006, 336-339.

sok köre. Ezek a szerződések igen speciálisak, ugyanis csak meghatározott számú szerződő fél számára állnak nyitva.^[12] Ennek az az oka, hogy e szerződések témája vagy területi hatálya olyannyira speciális,^[13] hogy a megállapodás megkötésében csak bizonyos felek érdekeltek. Ilyenek tekinthető például az Antarktisz-egyezmény, mely megállapodás a speciális területre való vonatkozása miatt sorolható a plurilaterális szerződések kategóriájába.^[14] Említett tulajdonságaiknak köszönhetően ezek a dokumentumok megkülönböztetendők a sok szerződő fél számára nyitva álló, általános többoldalú szerződésektől,^[15] melyek vagy a nemzetközi jog általános normáira vonatkoznak,^[16] vagy olyan témákkal foglalkoznak, amelyek az államok összességének érdekét érintik.^[17] Ezzel szemben áll a plurilaterális szerződések speciális témára vagy területre való vonatkozása, s az ebből következő szűk alanyi kör.

Mivel a plurilaterális szerződések ennyire speciálisak, ezért e megállapodásokat a továbbiakban kizárom a vizsgálódás köréből, s a következő fejezetben a hagyományos, azaz nem plurilaterális többoldalú szerződéseket hasonlítom össze a kétoldalú megállapodásokkal.

III. A KÉTOLDALÚ ÉS TÖBBOLDALÚ NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK ÖSSZEHA-SONLÍTÁSA

E fejezetben a bilaterális és multilaterális szerződések összehasonlítása kapcsán először a megjelenés kérdését veszem vizsgálat alá, majd kitérek a megállapodások számára és arányára, végezetül pedig ismertetem a kétféle típusra vonatkozó azonos, valamint eltérő szabályokat a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény alapján.

1. A bilaterális és multilaterális nemzetközi szerződések megjelenése

A megjelenés kérdésének tekintetében mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy mikortól beszélhetünk egyáltalán nemzetközi szerződésekről. Az mindenképpen leszögezhető, hogy írásbeli megállapodások már az ókorban is létrejöttek,^[18] ezek jelentőségét és az általuk nyújtott előnyöket ugyanis igen korán felismerték.^[19] E dokumentumok nemzetközi szerződés jellegére nézve két egymással szembenálló álláspont létezik a szakirodalomban.

[12] Ghouri, 2012, 272.

[13] Schmalenbach, 2012, 31.

[14] Aust, 2013, 125.

[15] Hogg, 1965, 9-10.

[16] Lissitzyn, 1962, 1179.

[17] Ruggie, 1992, 571-574.

[18] Butkevych, 2003, 189-236.

[19] Buis, 2014, 153.

Az első szerint az ókorban már létezett nemzetközi jog, ugyanis ennek létrejötté az államok születésével egyidőben történt. A nemzetközi jog létezése e nézet képviselőit elvezette arra az álláspontra, hogy az ókori megállapodásokat nemzetközi szerződésnek tekintsek. Coleman Phillipson például kétkötetes művet írt a témakörrel kapcsolatban, melynek első kötetében kifejezetten annak bizonyítására törekedett, hogy kimutassa az úgynevezett „ősi nemzetközi jog”^[20] létezését az ókori Hellász és az ókori Róma vonatkozásában.^[21] E tekintetben azt is kifejtette, hogy véleménye szerint e népek nemzetközi szerződések egész sorát hozták létre,^[22] melynek alátámasztására a szerző műve második kötetében számos példát felsorol.^[23] David J. Bederman szintén e nézetet osztva kijelenti, hogy a nemzetközi jog nem a modern idők találmánya.^[24] A szerző véleménye szerint az ókorban államok rendszeréről és államok közötti kapcsolatokról is beszélhetünk, melyek rendezése érdekében nemzetközi szerződések megkötésére került sor.^[25] Ugyanezt vallja Emiliano J. Buis, aki szerint szintén léteztek nemzetközi szerződések már az ókorban is.^[26]

A második álláspont alapján azonban az ókori megállapodások nem tekinthetők nemzetközi szerződésnek. E nézet szerint ezek a dokumentumok inkább csak uralkodók, nem pedig államok közötti megállapodások voltak,^[27] melynek okán Hargitai József szerint „...a szerződések csak külsőlegesen azonosak a modern nemzetközi szerződésekkel.”^[28] Másrészt az álláspont képviselői úgy vélik, hogy az ókorban nem államok, hanem inkább politikai közösségek léteztek, érdemi nemzetközi kapcsolatokról viszont csak nagyszámú, szuverén állam esetében lehet beszélni.^[29] Ezt a véleményt fogalmazta meg többek között Egedy Gergely, aki szerint csak a területiális alapon szervezett, szuverenitással rendelkező államok válhattak a nemzetközi kapcsolatok meghatározó szereplőivé.^[30] John Ashley Soames Grenville pedig egyenesen a nemzetközi szerződéskötés előfeltételeként említi a szuverén államok létrejöttét.^[31]

Jómagam ez utóbbi állásponttal értek egyet, és úgy gondolom, hogy az első valódi, a tanulmány elején ismertetett kritériumoknak megfelelő nemzetközi szerződések a XVII. század környékén jöttek létre, ugyanis ekkorra alakultak ki

[20] Phillipson, 1911, Vol. 1, 8.

[21] Phillipson az ősi nemzetközi jog megnevezésére az intermunicipal law kifejezést használta. Véleménye szerint e joganyag a mai nemzetközi jogtól bizonyos szempontból eltért, de ettől még nemzetközi jellege nem vonható kétségbe. Ld.: Phillipson, 1911, Vol. 1, 31.

[22] Phillipson, 1911, Vol. 1, 375-419.

[23] Phillipson, 1911, Vol. 2, 1-89.

[24] Bederman, 2004, 1.

[25] Bederman, 2004, 16-21, 37, 42, 63-65, 154-206.

[26] Buis, 2014, 155-177.

[27] Bryce, 2013, 193.

[28] Hargitai, 2008, 19.

[29] Dinh - Daillier - Pellet - Kovács, 2003, 49.

[30] Egedy, 2007, 9-10.

[31] Grenville, 1974, 7.

a nemzetközi szerződések megkötésének előfeltételét képező követelmények. Ennek ellenére az ókori megállapodások jelentősége vitathatatlan, hiszen e dokumentumok számos hasonlóságot mutatnak a későbbi nemzetközi szerződésekkel, így ez utóbbiak előképeinek is tekinthetők.

A nemzetközi szerződések megjelenésének felkutatásában kiindulópontként szolgálhat az Oxford Historical Treaties nevű gyűjtemény,^[32] mely az első kétoldalú nemzetközi szerződésként a harmincéves háborút lezáró békeszerződéseket említi.^[33] Ezek közül időrendben az első a Spanyolország és Hollandia közötti, 1648. január 30-án Münsterben aláírt szerződés volt, mely ezáltal az első olyan bilaterális megállapodásnak tekinthető, mely megfelel a nemzetközi szerződés korábban ismertetett kritériumainak. A harmincéves háború lezárása azonban nem pusztán ezzel a dokumentummal, hanem két további megállapodással valósult meg.^[34] Ezeket ugyanazon a napon, 1648. október 24-én írták alá két eltérő helyszínen: Svédország és a Német-Római Császárság Osnabrückben, Franciaország és a Német-Római Császárság pedig Münsterben.^[35]

Így tehát három bilaterális megállapodás jött létre,^[36] melyek ugyanakkor igen erősen kapcsolódtak egymáshoz – ún. kollektív biztonsági rendszert hoztak létre^[37] –, s ezáltal tulajdonképpen multilaterális hatást fejtettek ki, hiszen több állam viszonyát szabályozták.^[38] Ebből fakadóan egyesek szerint a vesztfáliai békeszerződés végső soron az első multilaterális szerződést testesíti meg. Jómagam azonban ezzel nem értek egyet, ugyanis véleményem szerint a szerződések kollektív hatása ellenére, e dokumentumok esetében formailag kétoldalú szerződések aláírására került sor. Így az első többoldalú nemzetközi szerződések felkutatásához további vizsgálódás szükséges.

A legtöbb szakirodalmi forrás szerint a tényleges multilaterális szerződések megjelenésére a XIX. században került sor, mégpedig a napóleoni háborúkat követően.^[39] E tekintetben az 1814. május 30-án aláírt párizsi békeszerződést érdemes megvizsgálni, melyet az Egyesült Királyság, Ausztria, Franciaország, Portugália, Poroszország, Oroszország, Spanyolország és Svédország írt alá. E szerződés John Ashley Soames Grenville, valamint Bernard Wasserstein megítélése szerint már valódi multilaterális szerződésként került aláírásra.^[40]

[32] Oxford Historical Treaties (a).

[33] Oxford Historical Treaties (b).

[34] Duchhardt, 2012, 639-640.

[35] Osiander, 1994, 16-89.

[36] Corxton, 1999, 582.

[37] Nagy, 1995, 29.

[38] Crawford, 2006, 351-352.

[39] Bokor Péterné Szegő, 1960, 67.

[40] Grenville – Wasserstein, 2001, 9.

A szakirodalmi források többsége szintén többoldalú megállapodásnak tekinti a bécsi kongresszus záróaktáját, melyet 1815. június 9-én fogadtak el.^[41] Ennek multilaterális jellegét az is alátámasztja, hogy e szerződéshez fűzték az első fenntartást.^[42] Ezen felül érdemes megjegyezni, hogy 1815. szeptember 26-án Ausztria, Poroszország és Oroszország szintén többoldalú megállapodás aláírásával hozta létre a Szent Szövetséget.^[43]

E véleményektől eltérően James Crawford azt is megemlíti, hogy véleménye szerint már az 1748-as aacheni béke is többoldalú szerződésnek tekinthető. Ez a megállapodás Franciaország, Nagy-Britannia és Hollandia között jött létre, később pedig több állam – többek között Spanyolország, Ausztria és Magyarország – is csatlakozott hozzá.^[44]

Az említett példák alapján jól látható, hogy míg a kétoldalú nemzetközi szerződések megjelenése viszonylag közletről, szinte évszámra pontosan meghatározható, addig a többoldalú megállapodások esetében jóval nehezebb a helyzet. Annyi azonban a multilaterális szerződéseknel is megállapítható, hogy a XVIII. század végére, de még inkább a XIX. század elejére az államok széleskörű együttműködésre való törekvése általánossá vált.^[45] E széleskörű együttműködés pedig egyre inkább többoldalú nemzetközi szerződések formájában öltött testet.

2. A kétoldalú és többoldalú nemzetközi szerződések mennyiségi összehasonlítása

A bilaterális és multilaterális szerződések megjelenésének vizsgálatát követően érdemes kitérni azokra a kérdésekre, hogy vajon hány kétoldalú és többoldalú megállapodás létezik napjainkban, s hogy ezeknek milyen az egymáshoz viszonyított aránya. E kérdések megválaszolása korántsem egyszerű feladat, melynek az az oka, hogy jelenleg nincs olyan adatbázis, amely hiánytalanul minden nemzetközi szerződést tartalmazna. Ebből fakadóan a két-, illetve többoldalú szerződések pontos száma és aránya nem állapítható meg kétséget kizáróan. Mindazonáltal a rendelkezésre álló adatok alapján részlegesen választ kaphatunk a szóban forgó kérdésre.

A napjainkban létező adatbázisok közül legszéleskörűbbnek az Egyesült Nemzetek Szervezetének (a továbbiakban: ENSZ) szerződési gyűjteménye tekinthető.^[46] Éppen ezért a továbbiakban a United Nations Treaty Collection (a továbbiakban: UNTC) alapján vizsgálom a két- és többoldalú szerződések számát és arányát.^[47]

[41] Act of the Congress of Vienna signed between Austria, France, Great Britain, Portugal, Prussia, Russia and Sweden. Bécs, 1815. június 9. Oxford Historical Treaties (c).

[42] Pomme de Mirimonde, 1927, 194-205.

[43] Holy Alliance between Austria, Prussia and Russia signed at Paris. 26 September 1815. Oxford Historical Treaties (d).

[44] Crawford, 2006, 353.

[45] Szalai, 2018, [1]-[3].

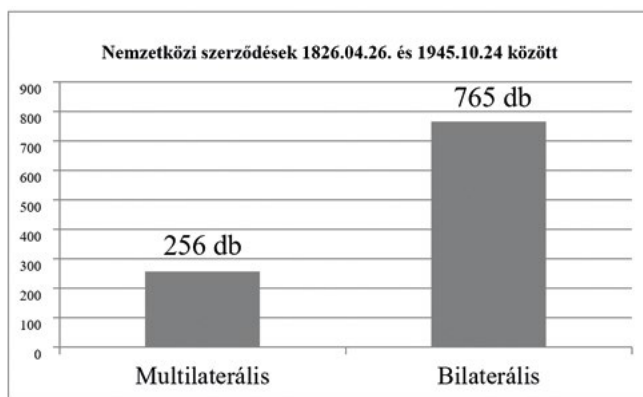
[46] Kohona, 1998, 140-148.

[47] United Nations Treaty Collection.

A UNTC gyűjtemény tartalmazza egyrészt a Nemzetek Szövetségének Titkársága által beiktatott szerződéseket, másrészt minden olyan szerződést, amely az ENSZ Titkárságán beiktatásra került. A beiktatási kötelezettséggel kapcsolatban a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya 18. cikkében rögzítette, hogy „Minden nemzetközi szerződést vagy megállapodást, amelyet a Szövetség bármely tagja ezentúl létesít, haladéktalanul be kell iktatni a Titkárságnál...”^[48] Ezen előírás alapján a hatálybalépést követően, azaz 1920. január 10-től minden nemzetközi szerződést be kellett iktatni a Nemzetek Szövetségének Titkárságán.

A UNTC gyűjtemény segítségével lehetőség nyílik a fenti kötelezettségnek eleget tevő, beiktatásra került szerződések számának feltérképezésére. Ehhez a gyűjtemény United Nations Treaty Series (a továbbiakban: UNTS) nevű online rendszere nyújt segítséget, melyben kiválasztható a keresett dokumentum típusa, valamint a keresés kritériumai. A dokumentum típusaként az eredeti szerződések kategóriáját megadva, kritériumként pedig a megkötés időpontját kiválasztva, az intervallumok többszöri változtatásával megkapható a beiktatott szerződések száma. Jómagam eredetileg arra voltam kíváncsi, hogy az Egyezségokmány, valamint az ENSZ Alapokmányának hatálybalépése között (1920. január 10.–1945. október 24.) hány nemzetközi szerződés került beiktatásra. A keresés során azonban azt tapasztaltam, hogy az adatbázis 1920. január 10. előtt kötött szerződéseket is tartalmaz, éppen ezért a kezdő dátumot a gyűjtemény szerinti legkorábbi szerződéshez igazítottam. Így végül az 1826. április 26-tól 1945. október 24-ig terjedő időszak nemzetközi szerződéseit vizsgáltam. Az adatbázis szerint ekkor 1021 nemzetközi szerződés került beiktatásra, melyen belül a kétoldalú és többoldalú megállapodások száma az alábbiak szerint alakult:

1. ábra: Nemzetközi szerződések 1826.04.26. és 1945.10.24. között

Forrás: Saját szerkesztés az UNTS nyomán

[48] Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya, 18. cikk. Kihirdette az 1921. évi XXXIII. törvény.

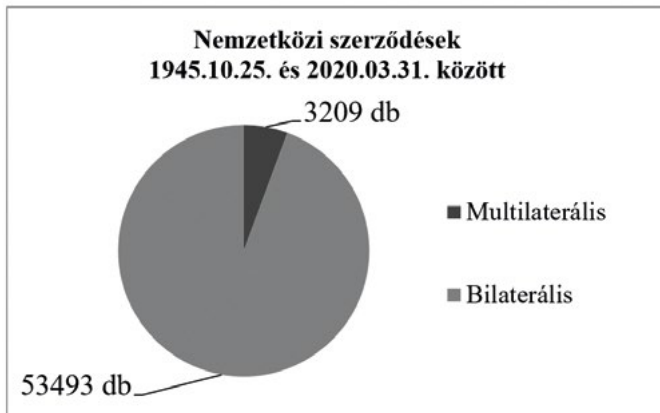
Látható, hogy a Nemzetek Szövetségének Titkársága által beiktatott szerződések körülbelül háromnegyede kétoldalú, egynegyede pedig többoldalú volt.

Az ENSZ Alapokmányának hatályba lépésével a beiktatási kötelezettség nem szűnt meg, a dokumentum ugyanis 102. cikkében rögzíti, hogy „Az Egyesült Nemzetek bármely tagja által a jelen Alapokmány hatálybalépése után kötött minden nemzetközi szerződést és megállapodást a Titkárságnál a lehető leghamarabb be kell iktatni és a Titkárságnak azt közzé kell tennie.”^[49] Ugyanezt a követelményt a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény is tartalmazza, mely szerint „a szerződéseket hatálybalépésük után az Egyesült Nemzetek Titkárságához – az esettől függően – beiktatás vagy letétbe helyezés és nyilvántartásba vétel, valamint közzététel céljából továbbítani kell.”^[50]

Ezek alapján tehát az is feltárható, hogy az ENSZ Titkárságánál hány nemzetközi szerződés beiktatására került sor. Mindez a UNTS adatbázis segítségével, az említett beállításokkal, az időintervallumok változtatásával megvalósítható.

Jómagam az 1945. október 25. és a 2020. március 31. közötti időszakra nézve folytattam le a kutatást, mely során arra jutottam, hogy ebben az időszakban 56.702 szerződést iktatott be a Titkárság. Ezen belül a kétoldalú és többoldalú szerződések aránya az alábbiak szerint alakult:

2. ábra: Nemzetközi szerződések 1945.10.25. és 2020.03.31. között

Forrás: Saját szerkesztés az UNTS nyomán

Látható, hogy a szerződések számához képest a beiktatott multilaterális megállapodások száma elenyésző, mindössze 5,6%, míg a bilaterális szerződések többségben vannak, ezek adják a beiktatott megállapodások 94,4%-át.

[49] Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya, 102. cikk. Kihirdette az 1956. évi I. törvény.

[50] Bécsi Egyezmény, 80. cikk.

Fontos azonban rögzíteni, hogy ezek a számok pusztán a UNTC gyűjteménybe beiktatásra került szerződések arányait tükrözik. Márpedig ahogy korábban említettem, sem ez az adatbázis, sem más gyűjtemény nem tartalmaz minden létező nemzetközi szerződést, ennél fogva valószínű, hogy a szerződések valós száma ennél jóval magasabb. Mindazonáltal a UNTC adatbázis feltérképezésével legalább részleges kép kapható a kétoldalú és többoldalú szerződések számára és arányára nézve.

3. A bilaterális és multilaterális szerződésekre vonatkozó azonos szabályok

A kétoldalú és többoldalú nemzetközi szerződésekre vonatkozó szabályok megismerésének legfőbb forrása a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény (a továbbiakban: bécsi egyezmény).^[51] E dokumentum az államok között létrejött, írásban kötött nemzetközi szerződésekkel foglalkozik, mely kritériumok megegyeznek a tanulmány elején rögzített vizsgálódási követelményekkel. Ebből kifolyólag az egyezmény kiváló kutatási terepet kínál a bilaterális és multilaterális szerződések azonos és eltérő szabályainak feltérképezéséhez.

A bécsi egyezmény számos rendelkezés tekintetében nem tesz különbséget a kétoldalú és a többoldalú szerződések között, ezen kérdésekre nézve a kétféle megállapodásra azonos szabályok vonatkoznak. Ide tartoznak többek között:

- az államok képviselőire és a meghatalmazásra vonatkozó rendelkezések;
- a kötelező hatály elismerésének lehetséges módjai;
- a szerződés tárgyának és céljának a hatályba lépés előtti meghiúsításától való tartózkodás kötelezettsége;
- ideiglenes alkalmazás;
- a szerződés betartásának, alkalmazásának és értelmezésének szabályai;
- kívülálló államok jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezések;
- az érvénytelenségi okok és ezek következményei;
- a szerződés felmondására és az abból való kilépésre vonatkozó rendelkezések;
- a megszűnés körében a teljesítés utólagos lehetetlenség, a körülmények alapvető megváltozása (*clausula rebus sic stantibus*), valamint az általános nemzetközi jog új, feltétlen alkalmazást igénylő szabályának kialakulása (*ius cogens*);
- bizonyos eljárási szabályok;
- a bírói elintézésre, a választott bíróságra és az egyeztetésre vonatkozó rendelkezések;
- a szerződések beiktatására és közzétételére vonatkozó kötelezettség.^[52]

[51] Nixon – Rogers, 1972, 439-440.

[52] A felsorolás alapját a bécsi egyezmény 7-8, 11-16, 18, 25-38, 42-54, 56-57, 59, 61-66, 69-72. és 80. cikkei képezik.

Az említetteken felül azonban a bécsi egyezmény számos kérdés tekintetében eltérően szabályozza a kétoldalú és többoldalú nemzetközi szerződéseket. A könnyebb átláthatóság érdekében célszerű e rendelkezéseket két csoportra bontani, s külön kitérni a szerződés hatálybalépését megelőzően, valamint az azt követően felmerülő kérdésekre.

4. A szerződés hatálybalépéséig felmerülő eltérő szabályok

A szerződés hatálybalépéséig felmerülő eltéréseket az alábbi szempontok szerint érdemes vizsgálni:

1. táblázat: Szempontok a szerződés hatálybalépéséig felmerülő eltérések tekintetében

Szempontok	Bilaterális szerződések	Multilaterális szerződések
Előkészítés	Tárgyalás	Konferencia vagy nemzetközi szervezet
Szöveg elfogadása	Egyhangúlag	2/3-os többséggel
Parafrázis	Minden oldalon kézjegy	Záróokmány vagy határozat
A szerződés valamely része kötelező hatályának elismerése	Nem lehetséges	Lehetséges
Eltérő rendelkezések közötti választás	Nem lehetséges	Lehetséges
Fenntartás	Legfeljebb egyoldalú szerződésmódosítás	Lehetséges
Hatálybalépés	Kicszeréléssel	Meghatározott számú ratifikációval
Letéteményes	Nincs	Van

Forrás: Saját szerkesztés az 1969. évi bécsi egyezmény alapján

Mindenekelőtt érdemes szemügyre venni az előkészítés kérdését, ugyanis míg a kétoldalú megállapodások előkészítése egyszerű tárgyalás keretében is történhet, addig a többoldalú szerződések előkészítése nemzetközi konferenciákon, vagy nemzetközi szervezetek keretében zajlik. Ennek oka, hogy nagyszámú szerződő fél csak az említett módokon tud egyeztetni egymással, esetükben hagyományos tárgyalások lebonyolítása időigényes és bonyolult lenne.

A szerződés szövegének elfogadása szintén különböző szabályok szerint történik. A kétoldalú megállapodások szövegének elfogadásához a két fél egybehangzó akarata szükséges, azaz az elfogadás csak egyhangúlag történhet. Ezzel szemben a többoldalú megállapodások esetében főszabály szerint elegendő, ha a

felek kétharmada fogadja el a szöveget. A bécsi egyezmény értelmében azonban a felek ugyanezzel a többséggel úgy is határozhatnak, hogy eltérő szabályt alkalmaznak.^[53]

A szöveg hitelesítése, parafálása szintén más-más módokon történik a kétféle szerződéstípus vonatkozásában. A bilaterális megállapodások esetében a felek minden oldalt kézjegyükkel látnak el, a többoldalú megállapodásoknál viszont konferencia esetében záróokmány, nemzetközi szervezet esetében pedig határozat elfogadására kerül sor.^[54]

A hitelesítést követően a szerződéskötési folyamat következő lépése a szerződés kötelező hatályának elismerése, melynek módozatai megegyeznek a kétoldalú és a többoldalú szerződéseknél is. Azonban lényeges különbség, hogy a multilaterális megállapodások esetében lehetőség van arra, hogy egyes szerződő felek csak a szerződés valamely részének kötelező hatályát ismerjék el. A bécsi egyezmény értelmében erre akkor van lehetőség, ha a szerződés ezt megengedi, vagy a többi szerződő állam ezzel egyetért. Továbbá a többoldalú szerződések rendelkezései között olyanok is előfordulhatnak, melyek a szerződő feleknek választást engednek. Ebben az esetben minden fél eldöntheti, hogy mely rendelkezést tekinti magára nézve kötelezőnek. Ily módon könnyedén előfordulhat, hogy a szerződés más-más tartalommal lesz kötelező az egyes felekre. Mindez természetesen csak a multilaterális szerződéseknél fordulhat elő, a bilaterális megállapodásoknak azonos tartalommal kell vonatkoznuk a két szerződő félre.^[55]

A többoldalú szerződések esetében ezen felül az a probléma is felmerülhet, hogy a szerződő felek nem értenek egyet minden kérdésben. Ennek megoldására e szerződéseknél lehetőség van fenntartás tételére, mellyel a szerződő felek magukra nézve kizárhatnak vagy módosíthatnak egyes rendelkezéseket.^[56] Ezáltal szintén az a helyzet állhat elő, hogy a szerződés más-más tartalommal lesz kötelező az egyes felekre nézve. A fenntartás megengedhetőségét természetesen ki is zárhatja a szerződés, vagy rendelkezhet úgy is, hogy csak bizonyos rendelkezésekhez enged fenntartást fűzni.^[57] Érdekes kérdésként merülhet fel, hogy vajon kétoldalú szerződéseknél van-e lehetőség fenntartás tételére? Véleményem szerint mivel e megállapodásoknál a feleknek minden kérdésben megegyezésre kell jutniuk, ezért, ha az egyik fél kizárni vagy módosítani kívánja a szerződés egy adott rendelkezését, akkor az egyoldalú szerződésmódosításnak tekintendő, mely a másik fél elfogadása nélkül a szerződés megghiúsulását eredményezi.

A kétoldalú és többoldalú szerződések tekintetében eltérés mutatkozik a szerződések hatálybalépésére nézve is. A bilaterális megállapodások ugyanis a ratifikációs okmányok kicserélésével már hatályba lépnek, a multilaterális szerződések

[53] Bécsi Egyezmény, 9. cikk.

[54] Bécsi Egyezmény, 10. cikk.

[55] Bécsi Egyezmény, 17. cikk.

[56] Bécsi Egyezmény, 23-19. cikk.

[57] Treaty Handbook, 2012, 12.

hatálybalépését viszont a felek legtöbbször meghatározott számú ratifikációhoz kötik. Ráadásul a többoldalú megállapodásoknál nem kerül sor a ratifikációs okmányok kicserélésére, hiszen ez nagyszámú szerződő fél esetén kivitelezhetetlen lenne.^[58] Éppen ezért a megerősítő okmányokat egy külön személynek vagy szervnek, a letéteményesnek kell megküldeni. A letéteményes lehet egy vagy több állam, egy nemzetközi szervezet, vagy egy nemzetközi szervezet legfőbb adminisztratív tisztviselője is. A letéteményest minden esetben a tárgyaló államok jelölik ki, erre magában a szerződésben, vagy bármely más módon is sor kerülhet.^[59] A multilaterális szerződéseknél tehát a letéteményes kezeli a szerződéssel kapcsolatos dokumentumokat és nyilatkozatokat. A kétoldalú megállapodásoknál erre azért nincs szükség, mert a két fél megfelelően el tudja látni ezeket a feladatokat. A többoldalú szerződések esetében viszont a sok szerződő fél jóval több adminisztratív teendőt is jelent, ezért a kezelhetőség érdekében indokolt egy külön személyre vagy szervre bízni az említett feladatokat.

5. A szerződés hatálybalépését követően felmerülő eltérő szabályok

A további esetkörök a szerződés alkalmazására, vagyis a hatálybalépést követő időszakra vonatkoznak. E kérdések tekintetében az alábbi szempontokra érdemes kitérni:

2. táblázat: Szempontok a szerződés hatálybalépését követően felmerülő eltérő szabályok tekintetében

Szempontok	Bilaterális szerződések	Multilaterális szerződések
Értelmezés	Kevesebb probléma	Saját álláspontok, értelmező nyilatkozatok
Módosítás	Egyetértéssel mindkét félre nézve	Lehetséges csak egyes felekre nézve
Megszűnés	Mindkét félre nézve	Lehetséges csak egyes felekre nézve
Alkalmazás felfüggesztése	Mindkét félre nézve	Lehetséges csak egyes felekre nézve
Szerződésszegés	Megszüntetés vagy felfüggesztés mindkét félre	Megszüntetés vagy felfüggesztés az összes szerződő félre vagy csak egyesekre

Forrás: Saját szerkesztés az 1969. évi bécsi egyezmény alapján

[58] Degan, 1997, 483.

[59] Bécsi Egyezmény, 79-76. cikk.

Az alkalmazás előfeltételeként is szokták emlegetni az értelmezés kérdését, melyre nézve a bécsi egyezmény meglehetősen általános szabályokat rögzít.^[60] E szabályok azonosak a kétoldalú és többoldalú szerződésekre nézve, azonban fontos kiemelni, hogy a multilaterális megállapodások esetében a szerződés értelmezése jóval több problémát vet fel, mint a kétoldalúaknál. Ez annak köszönhető, hogy két szerződő fél könnyebben megegyezik egymással, ha valamilyen értelmezési kérdés merül fel. A többoldalú szerződések esetében azonban a sok szerződő fél mind saját álláspontot alakíthat ki egy adott rendelkezés értelmezésére nézve, mely más felekkel kapcsolatban konfliktusok forrása lehet. Ezen felül azt is érdemes megemlíteni, hogy a multilaterális szerződések esetében a feleknek lehetőségük van értelmező nyilatkozatokat fűzni az egyes rendelkezésekhez. Ezek a deklarációk a fenntartáshoz hasonlóan egyoldalú nyilatkozatok, azonban azoktól számos tekintetben különböznek.^[61] Ezen eltérések vizsgálata meghaladná e tanulmány kereteit, azonban említésük mindenképpen szükséges az eltérő szabályok körében.

A következő kérdés, melyet a különbségek szempontjából érdemes megvizsgálni, a kétoldalú és többoldalú szerződések módosítása. A bilaterális megállapodások a bécsi egyezmény értelmében csak a két fél egyetértésével módosíthatók. A többoldalú megállapodásokra nézve azonban az egyezmény ehhez képest többletszabályokat határoz meg. Egyrészt szabályozza a többoldalú szerződések módosítását, melynek keretében rögzíti, hogy a módosítás kifejezés azokra az esetekre használatos, amikor a módosítás minden szerződő felet érint. Ebben az esetben a módosító javaslatot közölni kell valamennyi szerződő féllel, amelyek mindegyikének joga van eldönteni, hogy részese kíván-e lenni a módosított szerződésnek. Az egyes felek döntésétől függően előállhat az a helyzet, hogy egyes szerződő felek között a módosított szerződés, míg mások között – akik nem fogadták el a módosító javaslatot – az eredeti szerződés lesz hatályban. A minden félre vonatkozó módosítástól a bécsi egyezmény megkülönbözteti azt az esetet, amikor a szerződésnek csak egyes részes felek közötti megváltoztatása a cél. Az egyezmény értelmében a többoldalú szerződésben részes egyes szerződő felek a szerződésnek csak közöttük történő megváltoztatásáról szóló megállapodást csak szigorú feltételek fennállása esetén köthetnek.^[62] Ez a lehetőség szintén azt eredményezheti, hogy a szerződés egyes felekre nézve más tartalommal lesz kötelező, mint a többiekre.

Érdeemes kitérni a szerződés megszűnésének kérdésére, ugyanis e tekintetben is lényeges eltérések figyelhetők meg. A bilaterális megállapodások bármilyen módon történő megszűnése nyilvánvalóan mindkét félre nézve megszűnést eredményez. A multilaterális megállapodások esetén azonban elképzelhető, hogy a szerződés megszűnik egyes szerződő felek között, míg mások tekintetében

[60] Bécsi Egyezmény, 33-31. cikk.

[61] Treaty Handbook, 2012, 16.

[62] Bécsi Egyezmény, 41-39. cikk.

fennmarad. Ráadásul a többoldalú szerződéseknél egy külön megszűnési okot is tartalmaz a bécsi egyezmény, mégpedig a részes felek számának a hatálybalépéshez szükséges szám alá csökkenését. Fontos azonban leszögezni, hogy ez az eset nem eredményez automatikus megszűnést, az csak a részes felek döntése alapján következik be.^[63]

A szerződések alkalmazásának felfüggesztésénél hasonló szabályok léteznek, hiszen a bilaterális megállapodások alkalmazásának felfüggesztése csak mindkét félre nézve képzelhető el. Ezzel szemben a multilaterális megállapodások alkalmazása felfüggeszhető csupán egyes szerződő felek vonatkozásában. Erre nézve a bécsi egyezmény az egyes részes felek közötti megváltoztatás szabályaihoz hasonló rendelkezéseket tartalmaz, ugyanis kimondja, hogy egy többoldalú szerződésben részes felek megállapodást köthetnek „a szerződés rendelkezései alkalmazásának időleges, csupán közöttük történő felfüggesztésére, ha az ilyen felfüggesztés lehetőségéről a szerződés rendelkezik, vagy a szóban forgó felfüggesztést a szerződés nem tiltja, és az nem érinti a többi részes fél szerződésből fakadó jogainak gyakorlását vagy kötelezettségeinek teljesítését, valamint nem összeegyeztethetetlen a szerződés tárgyával és céljával.”^[64]

Végezetül a szerződés megszegésének szabályaival kapcsolatos eltéréseket érdemes vizsgálni. A bécsi egyezmény értelmében kétoldalú szerződésnek az egyik részes fél által történt lényeges megszegése feljogosítja a másik részes felet arra, hogy a szerződésszegésre hivatkozva teljesen vagy részben megszüntesse a szerződést vagy felfüggeszse annak alkalmazását. A többoldalú szerződésnek valamelyik részes fél által történt lényeges megszegése esetén viszont több eset is elképzelhető. Az ilyen szerződésszegés feljogosítja a többi felet arra, hogy egyhangú megállapodással teljesen vagy részben a szerződés alkalmazását felfüggeszse, vagy a szerződést megszüntesse a többi részes fél és a vétkes állam viszonylatában, vagy valamennyi részes fél között. Ezen felül bármely részes fél a saját vonatkozásában részben vagy egészben felfüggesztheti a szerződés alkalmazását, ha a szerződés olyan jellegű, hogy rendelkezéseinek egyetlen részes fél által történt lényeges megszegése gyökeresen megváltoztatja mindegyik részes fél helyzetét a szerződésből eredő kötelezettségeik további teljesítését illetően. Amennyiben olyan részes fél is van a szerződésben, amelyet a szerződésszegés különösen érintett, akkor ez a fél a szerződésszegés révén jogot szerez arra, hogy a saját és a vétkes állam közötti viszonylatban a szerződésszegésre, mint a szerződés alkalmazása teljes vagy részbeni felfüggesztésének okára hivatkozzon.^[65] Mindez azt jelenti, hogy a többoldalú szerződés teljesen vagy részben megszüntethető, vagy alkalmazása teljesen vagy részben felfüggesztésre kerülhet pusztán egyes felek között is, vagy az összes szerződő fél viszonylatában.^[66]

[63] Bécsi Egyezmény, 55. cikk.

[64] Bécsi Egyezmény, 58. cikk.

[65] Bécsi Egyezmény, 60. cikk.

[66] Briggs, 68-51, 1974.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

A tanulmányban foglaltak alapján megállapítható, hogy néhány közös vonástól eltekintve a kétoldalú és többoldalú szerződések nagymértékben különböznek egymástól. A megállapodások fogalma, megjelenésük, számuk, valamint a rájuk vonatkozó szabályok tekintetében is jelentős eltérések figyelhetők meg. Az ismertetett kérdéskörökön felül érdemes azt is szemügyre venni, hogy bár mindkét megállapodás az együttműködést segíti elő a nemzetközi jogban, funkciójuk mégis némileg más. A kétoldalú megállapodások ugyanis szinte kivétel nélkül két nemzetközi jogi alany között felmerülő kérdéseket rendeznek. E szerződések szerepe egyes esetekben az, hogy bizonyos szabályok lefektetésével megelőzzék a szerződő felek közötti konfliktusokat, más esetekben pedig éppen a konfliktusok rendezése kapcsán, valamilyen vita felmerülését követően kerül sor bilaterális megállapodások megkötésére. Ehhez képest a többoldalú szerződések jóval többre hivatottak. Természetesen ezek is betölthetik ugyanazt a funkciót, mint a kétoldalúak, ez valósult meg például a háborúkat lezáró multilaterális békeszerződések esetében. Ezen felül azonban e megállapodások globális szereppel is bírnak, ugyanis olyan kérdések szabályozására is alkalmasak, melyek a nemzetközi közösség minden tagját érintik.

A feltárt eltérések azt a kérdést is felvetik, hogy vajon miből adódnak a bilaterális és multilaterális szerződések különbségei? Egyszerűen megválaszolva a kérdést, a többoldalú megállapodások sajátosságaiból. A multilaterális szerződések ugyanis nagyszámú szerződő felet tömörítenek, s e felek érdekének, álláspontjának kifejezését a széleskörű együttműködés érdekében valamilyen módon biztosítani szükséges a szerződéskötés során, valamint az azt követő időszakban is. E szerződések-nél tehát olyan megoldások szükségesek, melyek a sok fél érdekéhez, igényeihez igazodva képesek orvosolni a felmerülő nehézségeket. Ennek köszönhetőek a többoldalú megállapodásokra vonatkozó sajátos szabályozási megoldások.

Mindezek ismeretében véleményem szerint jól látható, hogy a kétoldalú és többoldalú szerződésekkel kapcsolatban felmerülő kérdések igen sokfélék, és sok esetben nehezen megválaszolhatóak. A szakirodalomban létező különféle nézetek között nem könnyű eligazodni, hiszen egyetlen vélemény sem tekinthető cáfolhatatlannak. Mindazonáltal kiemelten fontosnak tartom az említett kérdések vizsgálatát, ugyanis csak a megállapodások jellemzőinek ismeretében, a kategóriák közötti hasonlóságok és különbségek tisztázásával lehetséges a szerződéstípusok közötti eligazodás. Ennek pedig igen nagy jelentősége van, hiszen a nemzetközi szerződések mindennapos alkalmazása nélkülözhetetlenné teszi a szerződéstípusok helyes beazonosítását, valamint az ezekre vonatkozó szabályok pontos és megfelelő alkalmazását. Mindezek alapján bízom benne, hogy a tanulmányban ismertetett kérdéskörök hozzájárulnak a bilaterális és multilaterális szerződések közötti elhatárolási problémák feloldásához, valamint a nemzetközi szerződések alaposabb megismeréséhez.

IRODALOMJEGYZÉK

- Aust, Anthony (2013): *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bederman, David J. (2004): *International Law in Antiquity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bokor Péterné Szegő Hanna (1960): A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások kérdése. In: *Jogtudományi Közlöny*. 1960/1-2. szám.
- Briggs, Herbert W. (1974): Unilateral Denunciation of Treaties: The Vienna Convention and the International Court of Justice. In: *The American Journal of International Law*. 1974/1. szám.
- Bryce, Trevor (2013): Anatolian States. In: Bang, Peter Fibiger – Scheidel, Walter (szerk.): *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean*. Oxford University Press, Oxford.
- Buis, Emiliano J. (2014): Ancient Entanglements: The Influence of Greek Treaties in Roman 'International Law' under the Framework of Narrative Transculturation. In: Thomas Duve (szerk.): *Entanglements in Legal History Book: Conceptual Approaches*. Max Planck Institute for European Legal History, Frankfurt am Main.
- Butkevych, Olga V. (2003): History of Ancient International Law: Challenges and Prospects. In: *Journal of the History of International Law*. 2003/5. szám.
- Corxton, Derek (1999): The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty. In: *The International History Review*. 1999/3. szám.
- Crawford, James (2006): Multilateral Rights and Obligations in International Law. In: *Recueil des Cours*. 2006/319. szám.
- Degan, Vladimir Duro (1997): *Sources of international law*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London.
- Dinh, Nguyen Quoc – Daillier, Patrick – Pellet, Alain – Kovács Péter (2003): *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Duchhardt, Heinz (2012): From the Peace of Westphalia to the Congress of Vienna. In: Bardo Fassbender – Anne Peters (szerk.): *The Oxford Handbook of the History of International Law*. Oxford University Press, Oxford.
- Egedy Gergely (2007): *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. HVG Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest.
- Foulke, Roland R. (1918): Treaties. In: *Columbia Law Review*. 1918/5. szám.
- Ghouri, Ahmad Ali (2012): Is Characterization of Treaties a Solution to Treaty Conflicts? In: *Chinese Journal of International Law*. 2012/2. szám.
- Grenville, John Ashley Soames – Wasserstein, Bernard (2001): *The Major International Treaties of the Twentieth Century. A history with guide and texts*. Routledge, London.
- Grenville, John Ashley Soames (1974): *The Major International Treaties 1914-1973. A History and Guide with Texts*. Methuen, London.
- Hargitai József (2008): *Nemzetközi jog a gyakorlatban*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Hogg, James F. (1965): *The International Law Commission and the Law of Treaties*. Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921-1969).

- Klabbers, Jan (2013): *International Law*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Klabbers, Jan (1996): *The Concept of Treaty in International Law*. Kluwer Law International, The Hague.
- Kohona, Palitha T. B. (1998): The United Nations Treaty Collection on the Internet. In: *The American Journal of International Law*. 1998/1. szám.
- Lauterpacht, Hersch (2011): *The Function of Law in the International Community*. Oxford University Press, Oxford.
- Lissitzyn, Oliver J. (1962): Efforts to Codify or Restate the Law of Treaties. In: *Columbia Law Review*. 1962/7. szám.
- Nagy Károly (1995): *A nemzetközi jog, valamint Magyarország külkapcsolatainak története*. Antológia Kiadó és Nyomda, Lakitelek.
- Nixon, Richard – Rogers, William P. (1972): Vienna Convention on the Law of Treaties. In: *The International Lawyer*. 1972/2. szám.
- Oslander, Andreas (1994): *The States System of Europe 1640-1990. Peace-making and the Conditions of International Stability*. Clarendon Press, Oxford.
- Phillipson, Coleman (1911): *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*. Volume I. Macmillan, London. (Elérhető: <https://archive.org/details/internationallaw01philuoft/page/n8/mode/2up>. Letöltés ideje: 2020.04.10.).
- Phillipson, Coleman (1911): *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*. Volume II. Macmillan, London. (Elérhető: <https://archive.org/details/internationallaw02philuoft/page/n8>. Letöltés ideje: 2020.04.10.).
- Pomme de Mirimonde, Albert (1927): Les réserves dans les traités et l'accord de Washington. In: *Revue politique et parlementaire*. 1927/130. szám.
- Ruggie, John Gerard (1992): Multilateralism: The Anatomy of an Institution. In: *International Organization*. 1992/3. szám.
- Schmalenbach, Kirsten (2012): Use of terms. In: Oliver Dörr – Kirsten Schmalenbach (szerk.): *Vienna Convention on the Law of Treaties. A Commentary*. Springer, Heidelberg.
- Szalai Anikó (2018): Nemzetközi szerződések. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Nemzetközi jog rovat* (rovatszerkesztő: Sulyok Gábor). (Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek> Letöltés ideje: 2020.04.10.).
- Treaty Handbook prepared by the Treaty Section of the Office of Legal Affairs. 2012. United Nations Publication.

JOGFORRÁSOK

- Act of the Congress of Vienna signed between Austria, France, Great Britain, Portugal, Prussia, Russia and Sweden, Bécs, 1815. június 9, Oxford Historical Treaties (c). (Elérhető: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:oht/law-oht-64-CTS-453.regGroup.1/law-oht-64-CTS-453?rskey=9rqvZ1&result=17&prd=OHT>. Letöltés ideje: 2020.04.10.).
- A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény. Kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.
- Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya. Kihirdette az 1956. évi I. törvény.

- Holy Alliance between Austria, Prussia and Russia signed at Paris, 26 September 1815. Oxford Historical Treaties (d). (Elérhető: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:ohrt/law-ohrt-65-CTS-199.regGroup.1/law-ohrt-65-CTS-199?rskey=bbqX1V&result=1&prd=OHT>. Letöltés ideje: 2020.04.10.).
- Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya. Kihirdette az 1921. évi XXXIII. törvény.
- Oxford Historical Treaties (a). (Elérhető: <https://opil.ouplaw.com/home/OHT>. Letöltés ideje: 2020.04.12.).
- Oxford Historical Treaties (b). (Elérhető: <https://opil.ouplaw.com/browse?pageSize=20&prd=OHT&sort=date>. Letöltés ideje: 2020.04.12.).
- United Nations Treaty Collection. (Elérhető: https://treaties.un.org/Pages/AdvanceSearch.aspx?tab=UNTS&clang=_en. Letöltés ideje: 2020.04.10.).

Nem!
Nem!
Soha!